

Подружжя

Франц Кафка

Переклад: Іван Кошелівець

Загальний стан справ у торгівлі тепер такий поганий, що я іноді, заощадивши час у бюро, сам беру набір зразків, щоб особисто відвідати покупців. Між іншим, я вже давно збирався якось відвідати Н., з яким раніше постійно утримував діловий зв'язок, який за останній рік з невідомих мені причин майже зовсім урвався. Для такої перерви не конче й мусять бути справжні причини; за сьогоднішніх непевних відносин вирішує тут часто ніщо, настрої, і так само ніщо, одне слово може все впорядкувати. Одначе добитися до Н. дещо трудно, він стара людина, останнім часом дуже немічний, і хоч усе ще тримає в своїх руках усі справи, проте ледве чи заходить сам до магазину; коли хочеш говорити з ним, треба йти до нього додому, а такого роду справи залюбки відкладаються на пізніше.

Але вчора увечері по шостій годині я вибрався в дорогу, правда, це вже не був час на відвідини, але йшлося не про товариські справи, а про ділові. Я мав щастя. Н. був дома; він саме, як сказали мені в передпокої, повернувся з дружиною з прогулянки і був тепер у кімнаті свого сина, який погано почував себе й лежав у ліжку. Мене попросили теж зайти туди; спочатку я вагався, але потім переважило бажання якомога скоріше скінчити неприємну візиту, і я, як був, у пальті, з капелюхом і течкою зразків у руках, був проведений через один покій до слабо освітленої кімнати, в якій зібралося невелике товариство.

Певно, зовсім інстинктивно мій погляд упав відразу на добре відомого мені торговельного агента, який почасти був моїм конкурентом. Він таки устиг прослизнути поперед мене. Агент зручно вмовстився щільно при ліжку хворого, наче б був лікарем; велично сидів у своєму гарному розстебненому, настовбурченому пальті, його нахабство не знало меж; щось подібне міг думати й хворий, що лежав з трохи почервонілими від гарячки щоками й іноді поглядав на нього. Зрештою, він, син, не був так дуже молодий, людина мого віку з короткою, трохи в наслідок хвороби занехаяною бородою. Старий Н., рослий, але, на мій подив, через виснажливий біль дуже схудлий, зігнутий чоловік, що втратив певність себе, стояв ще так, як увійшов, у своєму хутрі, і щось бурмотів до сина. Його жінка, мала й тендітна, але дуже жвава, бодай у стосунку до нього, — нас інших вона ледве чи помічала — поралася коло нього, знімаючи з нього хутро, що, з огляду на різницю зросту їх обох, спричиняло деякі труднощі, але врешті вдалося. Зрештою, можливо, справжня трудність полягала в тому, що Н. був дуже нетерплячий і, неспокійно мацаючи рухами рук, весь час вимагав крісла, яке йому жінка ж таки швидко підсунула, одночасно знявши з нього хутро. Вона сама взяла хутро, під яким майже зникла, і винесла його.

Мені здавалося нарешті, що надійшов мій час, чи, навпаки, він не надійшов і тут, може, ніколи не надійде; та коли я взагалі ще хотів щось спробувати, то це мусіло

статися негайно, бо чуття підказувало мені, що передумови для ділової розмови дедалі гіршатимуть, а засісти тут назавжди, як, очевидячки, намірявся агент, не відповідало моїм правилам; зрештою, я зовсім не хотів на нього зважати. Не довго думавши, я почав викладати свою справу, хоч бачив, що Н. саме тепер мав охоту трохи поговорити зі своїм сином. На жаль, я маю звичку, коли говорю трохи збуджено — а це трапляється дуже швидко і в цій кімнаті сталося швидше, ніж звичайно, — встати й під час промови ходити сюди й туди. У власному бюро це зовсім добре, але в чужому помешканні трохи обтяжливе. Та я не міг опанувати себе, особливо тому, що мені бракувало звичної в таких випадках цигарки. Та кожен має свої погані звички, при тому я ще можу схвалювати свої в порівнянні зі звичками агента. Що можна б сказати, наприклад, про те, що він свій капелюх тримає на колінах і повільно соває ним сюди й туди, іноді раптом зовсім несподівано надіває, правда, відразу й знімає, наче б трапилася помилка, а все ж якусь мить тримає його на голові і час від часу повторює це саме. Таку поведінку справді можна назвати недозволеною. Мені це не заважає, я ходжу сюди й туди, зовсім захоплений своїми справами, і не зважаю на нього, але можуть бути люди, яких цей фокус з капелюхом може цілковито вивести з рівноваги. Правда, в захопленні я не зважаю не лише на це порушення порядку, а й взагалі ні на кого; звичайно, бачу, що відбувається, але не беру нічого до уваги, доки не скінчу або доки не чую прямих заперечень. Так, я добре помічаю, наприклад, що Н. дуже мало здібний до сприймання; поклавши руки на поруччя, він незручно крутиться сюди й туди, дивиться не на мене, а кудись, шукаючи безцільно, в простір; і його обличчя здається байдужим, наче до нього не доходить жаден звук моєї мови, ба навіть відчуття моєї присутності. Я, правда, бачив усю цю хворобливу поведінку, що давала мені мало надії, а проте говорив далі, наче б сподівався своїми словами, своєю вигідною пропозицією — я навіть злякався поступок, яких ніхто не вимагав, — все нарешті знову привести до рівноваги. Певне вдоволення давало мені також і те, що агент, як я побіжно зауважив, нарешті дав спокій своєму капелюхові і схрестив руки на грудях; мої пояснення, які частково були розраховані й на нього, здавалося, відчутно зачіпали його плани. І, приємно відчуваючи це, я говорив би ще, мабуть, довго, якби не син, якого я досі ігнорував як другорядну для мене особу, що раптом напівпідвівся в ліжку і, загрожуючи кулаком, змусив мене змовкнути. Очевидно, він хотів ще щось сказати, щось показати, але йому забракло сили. Я спочатку вважав це все за гарячкове затьмарення, але, глянувши мимоволі на старого Н., зрозумів краще, що сталося.

Н. сидів з відкритими скляними, виряченими очима, що служили йому ще якусь мить, далі дрижачи схилився наперед, наче хтось його тримав чи бив по спині, нижня губа, ба навіть нижня щелепа безсило одвисла з широко відкритими яснами, усе обличчя йому перекривилося; він ще дихав, хоч і важко, але потім, наче заспокоївшись, упав на спинку крісла, заплющив очі, вираз якогось великого напруження ще раз появився на його обличчі, і потім усе скінчилося. Я швидко підскочив до нього, схопив холодну руку, що мертво висіла і пройняла мене холодом; пульсу вже не було. Отже, все скінчилося. Звичайно, стара людина. Дай, Боже, нам такої легкої смерті. Але

скільки тепер клопоту! І з чим насамперед треба поспішати? Я озирнувся, шукаючи допомоги; але син натягнув ковдру на голову, чути було тільки його безсилі схлипування; агент, холодний, як жаба, сидів непорушно в своєму кріслі два кроки перед Н. і, очевидячки, вирішив нічого не робити, лише до якогось часу чекати; отже, лишався я, сам я, щоб щось діяти і, що найважливіше, тепер подати вістку дружині в якійсь пом'якшеній формі, тобто в такій формі, якої немає в світі. І я вже чув чалапання поспішних кроків з сусідньої кімнати.

Вона принесла — усе ще у вихідному одязі, бо не мала часу переодягнутися, — нагріту на печі нічну сорочку, яку хотіла надіти своєму чоловікові.

— Він заснув, — сказала вона, сміючись і хитаючи головою, побачивши нас у такій мовчанці.

З безмежним довір'ям невинності вона взяла ту саму руку, яку щойно з відразою й страхом тримав я, поцілувала її, як у маленькій подружній грі, і — як нам було дивитися всім трьом! — Н. поворушився, голосно позіхнув, дозволив натягнути на себе сорочку, вислухав з розгнівано-іронічним виразом обличчя пестливі закиди своєї дружини з приводу перевтоми на занадто великій прогулянці і сказав на те, даючи нам інше пояснення свого сну, щось про нудоту. Потім, щоб не простудитися при переході до іншої кімнати, ліг покищо до ліжка свого сина, поклавши голову на дві подушки, відразу ж принесені його жінкою, у ногах сина. По тому, що доти трапилося, я не знайшов уже в цьому нічого дивного. Тепер він зажадав вечірню газету, взяв її без огляду на гостей, але не читав, лише дивився поверхово на сторінки й сказав нам з дивовижно гострим розумінням справи дещо досить неприємне з приводу наших пропозицій, роблячи весь час вільною рукою заперечливі рухи й прицмокуванням язика висловлюючи несмак, викликаний нашою ґешефтьярською поведінкою. Агент не міг стриматися, щоб не висловити деяких недоречних зауважень, навіть своїм грубим розумом він відчув, що тут після того, що сталося, належало якось згадати справу, але це в нього ніяк не виходило. Я швидко попрощався і був майже вдячний агентові, бо без його присутності не знайшов би сили, щоб зважитися піти геть.

У передпокої я ще раз зустрів пані Н. Дивлячися на її слабовиту постать, я висловив свою думку вголос, що вона трохи нагадує мені мою матір. А коли вона й далі стояла мовчки, додав:

— До того можна б ще сказати, що вона могла творити чудеса. Усьому, що ми руйнували, вона знову давала лад. Я втратив її ще в дитинстві.

Я навмисне говорив підкреслено й виразно, бо припускав, що стара жінка недочуває. Але вона була зовсім глуха, бо запитала без жадного переходу:

— А як виглядає мій чоловік?

З пари прощальних слів я зауважив, крім того, що вона переплутала мене з агентом; мені хотілося вірити, що вона зі мною була б одвертіша.

Потім я пішов сходами вниз. Іти вниз було важче, ніж перед тим угору, хоч і тоді не було легко. Ох, які невдалі бувають шляхи ділової людини, але мусиш нести свій тягар далі.

Переклад: Іван Кошелівець